

Životopis trojice mladih revolucionara



Marija
Radeljević

Ove se godine navršava dvadesetogodišnjica oslobođenja Dubrovnika i cijele Dalmacije, dvadeset godina od onih dana kad su ovi krajevi doživjeli radost oslobođenja od mrskih okupatora i domaćih izdajica. Pobjeda našeg oslobodilačkog oružja značila je i pobjedu naših revolucionarnih ideala, da radni narod zavlada, da bude svoj ekonomski i politički gospodar, da nesmetano izgrađuje svoj ljepši život u atmosferi socijalističkih društvenih odnosa. Na ovom revolucionarnom cilju Partija je odgajala i nadahnjivala najbolje sinove i kćeri naših naroda, koji su ne žaleći svojih života stupili u borbu za oslobođenje naše domovine, tukući okupatora i domaće izdajnike i u toku te teške ali slavne borbe ostvarivali velike ciljeve socijalističke revolucije. Pobjeda našeg oružja bila je prva pobjeda u našoj nacionalnoj historiji za istinsku slobodu i interese naroda i zato najgrandiozniji događaj u našem cjelokupnom historijskom bivstvu na ovom balkansko-panonskom

prostoru, gdje je sva prošlost ispunjena teškim i sudbonosnim stradanjima.

Za ideale slobode bilo je vrijedno živjeti i boriti se. Našom narodnooslobodilačkom borbom ti su ideali najpotpunije ostvareni. I zato neka je hvala i čast svima koji su u mukotrpne revolucionarne putove do ostvarenja tih ideala ugrađivali svoja pregaranja i svoje živote; ti svjetli likovi obavezuju nas da nam budu trajan primjer, da njihovo prisustvo trajno živi i da nikada ne budu zaboravljeni. U ovom napisu dat ćemo biografski prikaz trojice mladih revolucionara: Marije Radeljević, Anuške Radeljević i Miše Simoni.

VJERAN SLJEDBENIK SVOGA OCA

Marija Radeljević je rođena 28. juna 1922. godine u Dubrovniku (najstarija kćer istaknutog revolucionara Bruna Radeljevića). Već u ranom djetinjstvu usvojila je pojmove o nejednakosti i nepravdi u društvu; shvatila je smisao borbe radnih ljudi i sve više razumijevala nastojanja i pregaranja svoga oca, revolucionara. U kuću su često upadali policijski agenti i žandari radi premetačine. Ona je znala da traže knjige i novine, koje se nije smjelo čitati; da traže pisma, koja nijesu stizala poštom; da traže ljude koji su tu potajno navraćali.

U I razred osnovne škole poslala je sa 6 godina. Bila je bistra i marljiva. Nakon osnovne škole upisuje se u gimnaziju i marljivo uči. Otac joj je veoma aktivan u radničkom pokretu Dubrovnika, djeluje ilegalno kao komunist i legalno kao sindikalni funkcioner i to sve u svoje slobodno vrijeme nakon devetsatnog radnog dana u štampariji. Marija u cjelosti razumije njegova nastojanja i ponosna je na svoje shvatanje njegovih revolucionarnih preokupacija. Kad je pohađala IV razred gimnazije, otac je bio uhapšen kao komunist, mučen od policije u dubrovačkom zatvoru, a zatim sproveden u Sarajevo i odatle u Beograd, kamo su nastavljene zvjerske torture u istražnim zatvorima. Marija je shvaćala težak položaj majke koja je ostala sa četvero djece bez ičije materijalne pomoći (a njih svih četvero djece pohađali su školu). Krajem školske godine 1935/36. Marija je polagala malu maturu. Uoči mature, prigodom završetka razreda, ona je (1. VI 1936.) pisala ocu da je uspješno završila razred i naglasila: »... ali samo da si vidio kako je sve bilo protiv mene. Snizio mi je Zec kemiju

i Marčić higijenu, sve za to što sam tvoja kći, ali ja to ne žalim, jer si ti najbolji otac.»

Marija je svojim uzornim učenjem, ponašanjem i radom u kući, dok je otac bio na robiji, nastojala da što više olakšava majčine brige. To je njezina oca, Bruna Radeljevića, ispunjalo ponosom, te je u pismu ženi od 9. IX 1936. pisao, da ga veseli što Marija »shvaća naš i njezin položaj kao i doba i situaciju u kojoj se nalazimo«. Ona je kao učenica gimnazije pokazivala u školi izrazit smisao za literarni rad i slikarstvo. Svojim pjesmama surađivala je u »Poletu« — biltenu, što su ga zajedno izdavale dubrovačka i mostarska gimnazija, a neke pjesme slala je i ocu da ih pročita. (On je kao komunist bio osuđen po Zakonu o zaštiti države na dvije i po godine robjice, koju je od 1936. do 1938. godine izdržavao u Sremskoj Mitrovici). Dopisnicom od 3. III 1937. otac je pisao Mariji: »Dobro sam proučio tvoje pjesme. Kao početak dosta su dobre. A što budeš više radila uvjeren sam da će biti bolje. Svak se uči, a u praksi se najbolje nauči«.

U pismima, koje je Marija pisala ocu jasno se vide njezini napredni i revolucionarni politički stavovi. To su zapazili neki drugovi, koji su zajedno s Brunom, njezinim ocem, bili na robiji u Sremskoj Mitrovici, pa će se na toj osnovi razviti i dopisivanje između Marije i nekih drugova, revolucionara. Naročito je zanimljivo njezino dopisivanje sa Stankom Pounovićem. Njezini stavovi jasno su ispoljavani i u školi i u društvu sa njenim vršnjakinjama i u prepisci sa naprednom omladinkom Majom Bošković, koja je živjela u Zagrebu.

Maja ju je u pismima redovno oslovljavala: »Draga drugarice«, a i u adresi, ispred imena i prezimena, isticala riječ: »Drugarica«, želeći time označiti ne samo njihovo istinsko prijateljstvo, nego i istovjetnost njihovih naprednih pogleda na život i svijet. Marija obavještava Maju o događajima u Dubrovniku, o svojim zapažanjima, komentira ih. To isto čini i Maja za situacije u Zagrebu. Jednom je u pismu iz Zagreba od 16. IV 1937. pisala o pogibiji istaknutog studenta, antifašiste, Krste Ljubičića, koga su ubili frankovci. Među ubicama, frankovcima, nalazio se i brat profesora Kaštelana. Ovaj profesor je službovao na dubrovačkoj gimnaziji i pokazivao loš odnos prema Mariji Radeljević samo zato što joj je otac komunist. Marija je pisala ocu: »Kaštelanov je brat osuđen na godinu dana zbog ubistva Krste Ljubičića. Mene je znao više puta krivo pogledati što ti nisi ni muhu ubio«.

Marijina pisma ocu bila su veoma sadržajna. U tim pismima vidi se jedna napredna mlada ličnost, koja zna što hoće, koja svijesno slijedi svoga oca. Kad je krajem augusta 1938. otac došao s robije, vidio je u svojoj kćeri Mariji već veoma naprednu i aktivnu omladinku, koja kao Skojevka ubrzo potom postaje i član KPJ. On diskutira s njom o raznim političkim pitanjima, daje joj na čitanje ilegalnu partijsku štampu, veseli ga njezin svestrani interes za marksističku i uopće progresivnu literaturu.

Godine 1940. Marija je položila veliku maturu i pripremala se za studije. Dana 1. IX te godine, na godišnjicu nemačkog napada na Poljsku, Partija je organizirala veliku demonstraciju na Stradunu protiv rata i fašizma, protiv skupocete i politike režima Cvjetković — Maček. Jedan od organizatora ove najveće demonstracije u Dubrovniku i glavni govornik okupljenoj masi naroda bio je njezin otac, Bruno Radeljević, koji je već sutradan bio uhapšen i nedugo iza toga interniran u Lepoglavu. Opet su nastale nove životne neprijetnje za Radeljevićevu porodicu. Marija je ipak pošla na studije: upisala se na poljoprivredni fakultet u Beogradu. U pismu iz Lepoglave od 14. X 1940., koje je Bruno pisao ženi Kati, veli: »Dobio sam jučer dopisnicu od Mare iz Beograda. Piše samo da je dobro, da je konfuzion i da još ne umije da se sama vrati u dom. Nije čudo, iz maloga grada ne može se odmah snaći u velikom«.

Ali, Marija se odmah uklopila u rad napredne studentske omladine beogradskog Sveučilišta, ističe se u skojevskoj i partijskoj organizaciji. Ona preko pisama obavještava oca o stanju na sveučilištu, o aktivnosti studentske omladine itd. U jednom pismu otac je pita: »Kako su svršili izbori na fakultetima?« U povodu zabrane rada URSS-ovih sindikata 31. XII 1940., otac joj je (2. I 1941.) pisao: »Odlukom ministarstva unutrašnjih djela raspuštena je URSS-ova centrala. Kako su tamo radnici to primili? Odnosi li se to na radničke domove i je li isti tamo zatvoren? Je li se što tamo masovno učinilo da se osujeti ta namjera? Piši uvjerno, kako stojimo u Beogradu!«

Osvrćući se na tu zabranu rada URSS-a, otac joj je dopisnicom od 4. II 1941. dalje objašnjavao: »To za nas nije bilo

nikakvo iznenađenje. To je znak slabosti buržoazije i viša opasnost uvlačenja u rat, koji se sve više zaoštrava i raširuje«.

Pisma, koja je Marija primala od oca iz koncentracionog logora u Lepoglavi, čitala je ponekad svojim drugaricama i drugovima. On se redovito interesirao za aktivnost studentske organizacije. Tako je dopisnicom od 21. III 1941. pitao, što je s borbom za preuzimanje uprave studentske menze, kako su obavljani izbori na fakultetu, kako je proslavljen Dan žena i potom, potičući ih, naglašava: »Mladi ste vi možete i treba da radite punom parom, nemojte da vas vrijeme prijede, jer ono ide munjevitom brzinom«.

Svojim uvjerenjima i aktivnošću Marija je zapažen revolucionar. U času sloma stare Jugoslavije i okupacije zemlje, ona se vraća u Dubrovnik, postaje član Mjesnog komiteta Partije i odlazi nekoliko puta u Split radi preuzimanja direktiva od Pokrajinskog komiteta. Dana 22. VI 1941. bila je uhapšena i nakon 20 dana u zatvoru puštena kući. Saznala je o pozivu Partije za dizanje ustanka i odmah se stavlja na posao: odlazi u Konavle (iz Konavala i u Boku Kotorsku), gdje boravi dva mjeseca. Na ovom terenu je položila partizansku zakletvu, surađujući s braćom Grakalić i ostalim drugovima, prvoborcima ovog kraja.

Dolazeći u Dubrovnik iza toga, biva uhapšena, ali pošto nije bilo dokaza o njenom djelovanju, puštaju je kući. Znala je da ustaše i Talijani prate njen rad i kretanje. Zato otada prelazi u ilegalnost. Njena nastojanja oko zasnivanja NOP-a bila su svestrano osjetna. Sredinom 1942. godine, sa majkom i dvije sestre, odlazi u partizane na Pelješac, gdje postaje član Kotarskog komiteta Partije. Neumorna je u izvršavanju zadatka. Prigodom jednog talijanskog napada bila je ranjena i zarobljena. Nije ništa odavala iako su je zvjerčki mučili. Dana 21. januara 1943. u pelješkom seocu Vručici Talijani su je strijeljali. Njeno herojsko držanje i sad se prepričava u tom kraju. U času strijeljanja gordo je rekla ubicama da će u njihovim grobovima rasti trnje, a na njenu cvijeće. Razbojnički plotun prekinuo je njen mladi život u 21. godini.

Marija je čvrsto vjerovala u pobjedu naše NOB-e i Narodne revolucije. Njen cijeli život bio je ispunjen oslobodilačkim idealima u duhu revolucionarnog programa Partije. Za te ideale ona se primjerno borila, za te ideale ona je dala i svoj život. Od 1962. godine dubrovačka gimnazija nosi njezino ime.

NA ISTOJ STAZI



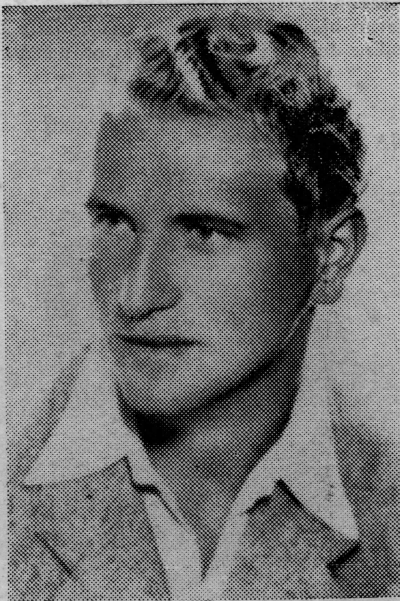
Anuška
Radeljević

Anuška Radeljević (Marijina sestra) rođena je 20. juna 1924. u Dubrovniku. I ona je već od ranog djetinjstva spoznavala nepravde onog društvenog sistema i okrutnost monarhističkog režima da bi uporedo s tim spoznajama formirala i svoje stavove prema tom klasnom sistemu i režimu, nalazeći se tako na istoj progresivnoj i revolucionarnoj stazi, kao i cijela porodica, u kojoj se razvijala.

Osnovnu školu je počela pohađati sa navršenih 6 godina. Iza osnovne škole nastavlja školovanje u gimnaziji. Kad je bila u I raz. gimnazije, otac joj je uhapšen i potom osuđen na dvije i po godine robjice. U jednom pismu od 3. V 1936., otac joj je pisao: »Znam ja da mene moj Nanuško puno voli. Sve da smo bogataši, pa da imaš novaca pa da me dođeš vidjeti, ne bi mogla stati nego kvarat od ure«.

U školi je učila marljivo i već u slijedećem pismu od 31. V 1936. otac joj je pisao: »... mama mi se fali na tebe, bravo, ja razumijem kako je siromašnoj djeci u školi«. Nakon IV razreda gimnazije i položene male mature upisala se u učiteljsku školu. S majkom i ostalim svojim sestrama proživljavala je sve životne teškoće dok je otac bio na robiji. Ali i po izlasku s robjice režim ga je opet odvojio od porodice: nakon jedne demonstracije 1. IX 1940. protiv rata i fašizma protiv skupoće i vlade Cvjetković — Maček bio je opet uhapšen, odveden u koncentracioni logor u Lepoglavi i nikad se više nije vratio. Rastanak, taj posljednji rastanak s ocem ostao je Anuški u dubokoj uspomeni: oca su doveli policijskim kolima vezanih ruku iz gradskog zatvora u Gruž odakle je brodom trebao prosljediti dalje. Zandari nijesu dozvolili porodici da se oprosti s njim, ali Anuška (kojoj je tada bilo 16 godina) pritrčala je ocu i srdačno ga zagrlila. Jedan žandar ju je povukao za ruku, ali ona se naglo trgnula prema njemu da je ovaj pao. Snaga ljubavi prema ocu bila je jača od osjećaja svemoći jedne uniformirane i naoružane sluge onog mrskog režima.

Godine 1941. Anuška je kao učenica učiteljske škole primljena u SKOJ. Veoma je aktivna i požrtvovna; održava vezu, prenosi ilegalnu poštu i obaviještenja, prisustvuje redovito sastancima, odvažno preuzima svaki zadatak. Početkom 1942. godine postala je član Partije. Nedugo iza toga biva uhapšena i nakon mjesec dana puštena. Potom je ponovno hapse karabinijeri i nakon 12 dana puštaju, jer se njezina djelatnost nije mogla dokazati, niti je ona išta priznavala. Odmah iza toga prelazi u ilegalnost, a zatim — sredinom 1942. — odlazi u partizane na Pelješac (s majkom i dvije sestre). Radila je na terenu i u odredu, a bila je i član Kotarskog komiteta SKOJ-a.



Miše
Simoni

Početkom 1943. godine pohađala je partijsku školu u Podgori. Prvih dana septembra iste godine bila je određena da prisustvuje omladinskoj konferenciji u Moseču i na putu je zatekla kapitulaciju Italije. Pošto je konferencija odgođena ona se vraća na Pelješac. U Trpnju na Pelješcu bila je određena za tumača na pregovorima za predaju crnokošuljaša (tj. talijanskih fašista) koji se nijesu htjeli predati. Oni su već bili ukrcani u motorne čamce s namjerom da pobjegnu u Italiju i pošto nijesu pristali na pregovore otvorila se borba. U toj borbi Anuška je bila ranjena i nakon dva dana — 11. IX 1943. — umrla. Bila je tada u 20. godini života.

Borba za slobodu zahtijevala je velike žrtve. Za ideale slobode Anuška je neumorno izgarala i dala svoj mladi život.

Miše Simoni je rođen 16. III 1923. godine u Dubrovniku. To je vrijeme raznolikih previranja u društvenom životu stare Jugoslavije koja je već tada, nekoliko godina nakon ujedinjenja južnoslavenskih naroda, pokazivala teške krize koje su u onakvoj državnoj organizaciji sa naopako postavljenim smjernicama u nacionalnom i socijalnom životu zemlje bile neminovne i sve akutnije, ispoljavajući se u vidu mnogostranih suprotnosti. Napredne snage su bile potiskivane, a KPJ kao najistaknutiji borac za interese radnog naroda morala je djelovati ilegalno, jer je kraljevski režim još od 1920. godine zabranio njen rad. Zatvori su bili puni iskrenih rodoljuba i naprednih ljudi. Razlike između bogatih i siromašnih stalno su uvećavane i eksploatacija radnih ljudi sve je više rasla.

Još kao dječak Miše Simoni je počeo uočavati te razlike i socijalne nepravde. U hotelu »Imperial«, gdje mu je otac bio zaposlen i nastanjen sa porodicom, Miše je svakodnevno bio u prilici da vidi bogatu i objesnu gospodu, raskoš i bučne gozbe. S druge strane, na ulici, vidao je siromašne ljude, susretao u školi siromašnu djecu, vidao požudne poglede za kruhom i okrpanu odjeću, slušao male sitne želje svojih vršnjaka.

Tako je Miše zarana počeo usvajati određene spoznaje o onovremenom društvu i počeo razmišljati o tome kako bi bilo lijepo kad bi svi ljudi dobro živjeli, kad ne bi bilo ni bogatih ni siromašnih. Kao đak gimnazije dosta je čitao; vidio je da i beletristika obrađuje razne suprotnosti, nepravde i životne teškoće ljudi. S tim preokupacijama on pomalo dolazi i do marksističke literature, da bi mu ona u završnim razredima gimnazije postala česta lektira.

Godine 1941., nakon okupacije naše zemlje, Mjesni komitet Partije i Mjesni komitet Skoja u Dubrovniku zauzimaju stavove za svoj rad u novoj situaciji. Miše Simoni djeluje kao član Skoja i iza položene velike mature, u junu 1941., on priprema srednjoškolsku i studentsku omladinu za nastala zbivanja, te kao član Mjesnog komiteta Skoja stalno je aktivan i mobilan, izvršavajući sve postavljene zadatke.

Krajem 1941. i početkom 1942. godine on sve više postaje upađan po svojoj aktivnosti, te su ustaše, na osnovu nekih indicija odlučile da ga uhapsu. Miše je bio oprezan, ne da se u ustaške ruke, skriva se, te da ne dođe do hapšenja, Mjesni komitet Partije upućuje ga u martu mjesecu 1942. godine u Hercegovinu u partizane. Tu je odmah po dolasku bio primljen u članstvo Partije, a 9. IV 1942. postavljen je za komesara partizanske čete i upućen za Vasojeviće u Crnu Goru u sastavu partizanskih jedinica Save Kovačevića. U junu mjesecu partizanski odred, u čijem sastavu je bila i četa Miše Simoni, naišao je u blizini Vilusa na četničke zasljeđe. Tom prigodom Miše Simoni je bio zarobljen i sa još nekim drugovima sproveden u četnički zatvor u selu Donje Vrbno na putu Bileća — Mostar. Između ostalih, s njim su tu bili zatvoreni i prvoborac Jozo Pavković iz Kune na Pelješcu. Prema pismenoj izjavi preživjelog Mirka Radoičića iz Trebinja, koji je tu s njima skupa bio zatvoren, saznajemo, da su svakodnevno vršena saslušavanja u četničkom štabu uz nemilosrdno batinjanje i ostalo zvjersko mučenje. Već prvog dana u tom zatvoru, zapravo u nekom bunkeru uz školsku zgradu u Donjem Vrbnu bio je prvi izveden na saslušanje Miše Simoni. »Ubrzo iza toga — izjavio je Radoičić — čuli smo njegovo jaukanje i čak neke udarce. Zatim su ga uveli vezali ruku sa žicom; rekao je: Mlate nemilosrdno i strašno«.

Jednog predvečerja, krajem mjeseca juna 1942. godine, četnici su izveli Mišu Simoni, Jozu Pavkovića i još jednog tu zatvorenog partizana i odveli ih u pravcu brda između sela Donje Vrbno i sela Budoši, gdje su ih zaklali i bacili u jamu, zvanu »Golubinjska«. Tako je prekinut život mladog borca Miše Simoni, koji je imao tek 19 godina, život ispunjen hrabrošću, vjerom u pobjedu i ljepšu sutrašnjicu u slobodnoj domovini. I njegovi ideali ostvareni su u potpunosti našom narodnom revolucijom.